КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

ЧОРНА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ В УКРАЇНІ

07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство і бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 1996

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Київському державному інституті культури

Науковий керівник - кандидат історичних наук, професор
БАБИЧ Василь Степанович

Офіційні опоненти:

1. Доктор педагогічних наук, професор ЧАЧКО Ада Семенівна

2. Кандидат педагогічних наук ПАВЛУША Тетяна Петрівна.

Провідна організація - інститут педагогіки АПН України.

Захист відбудеться "2" липня 1996 р. о 14[00] годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.34.01 при Київському державному інституті культури (м.Київ, вул.Щорса, 36)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського державного інституту культури (м.Київ, вул.Щорса, 36)

Автореферат розісланий "27" травня 1996 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Н.В.Коваленко

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В сучасних умовах розбудови незалежної України виникла гостра необхідність докорінного реформування власної системи національної освіти. Оскільки головною особою в школі є вчитель, то особливого значення набувають питання вивчення інформаційно-бібліографічних потреб педагогів і способів їх ефективного задоволення. Існуюче інформаційно-бібліографічне забезпечення вчителів потребує удосконалення як в організаційному, так і в методичному відношенні.

Освіта та її основна складова - загальноосвітня школа - закладають підвалини інтелектуального рівня народу, за своєю природою належать саме до інформаційної сфери суспільства, оскільки реалізують процес трансляції та перетворення знання у вигляді документальних джерел в інформацію і, надалі, інформації - в знання кожної особистості учня саме за допомогою вчителя. Все це вимагає на державному рівні визначення науково-обгрунтованих підходів до формування і вдосконалення системи освіти педагогічних кадрів в Україні, де кожен вчитель матиме змогу на практиці засвоїти необхідну інформацію, навчитись з нею працювати, створювати власну нову інформацію з завданням безпосереднього застосування набутих знань, практичних умінь і навичок у своїй педагогічній діяльності. Тому нині, в умовах інформатизації суспільства, постає завдання формування української інформаційно-бібліографічної системи забезпечення вчителів бібліотечними установами.

Отже, питання, що досліджується, може бути представлене як єдність педагогічної та інформаційно-бібліографічної проблематики. Саме постановка пошуку шляхів розвитку інформаційно-

бібліографічного забезпечення вчительства у нових суспільних умовах державотворення України, а також недостатня наукова розробленість даної теми підкреслюють актуальність дослідження.

Об'єктом дисертаційного дослідження є бібліотеки, що обслуговують вчителів України.

Предметом дослідження виступає інформаційно-бібліографічна діяльність бібліотек по обслуговуванню вчителів загальноосвітніх шкіл.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період з проголошення незалежності України (1991 - 1995 рр.). З метою дослідження історії становлення освітянських бібліотек та інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів автором вивчена проблема в історичній ретроспективі.

Стан наукової розробленості теми.

Питання інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл протягом тривалого часу привертає увагу бібліотечної науки. Аналіз літератури свідчить, що існує значна кількість наукових праць /зокрема співробітників Державної науково-педагогічної бібліотеки Російської Федерації ім.К.Д.Ушинського З.С.Воскресенської, Н.В.Бубекіної, І.Н.Михайлової, Т.В.Чулкіної, Л.А.Геншафта, Е.М.Румянцевої, В.М.Сизова, О.О.Павлової та ін./, присвячені питанням довідково-інформаційного, бібліотечно-бібліографічного обслуговування вчителів загальноосвітніх шкіл, організації системи обслуговування педагогічних працівників у бібліотеці, стану та розвитку інформаційно-бібліотечної підтримки вчителів колишнього СРСР, в першу чергу Росії. Що ж стосується України, то ця проблема розглядалась у комплексі загальносоюзних досліджень, таких як "Советский читатель", "Книга и чтение в жизни небольших

городов", "Библиотека и научная информация" та інших, які проводились під керівництвом великих бібліотек Москви, Санкт-Петербургу.

Теоретичні аспекти досліджуваної нами проблеми розглядали науковці сфери педагогіки: О.М.Бойко, Л.І.Гусєв, П.І.Карташов, З.Е.Михайлова, Т.В.Новікова. Їх праці присвячені впровадженню досягнень педагогічної науки в шкільну практику, характеристиці джерел інформації для педагогів, каналів надходження її до вчителів, накресленню шляхів поліпшення інформування педагогічних працівників шкіл. Однак в їх дослідженнях превалює педагогічний аспект проблеми.

За останні десятиріччя в усьому світі значно збільшився науковий інтерес до різноманітної інформації і до інформаційної діяльності зокрема. Велику увагу вчені приділяли вивченню ролі інформації в управлінні суспільством і функціонуванні його окремих структур, процесу задоволення інформаційних потреб різноманітних категорій спеціалістів. Корисними для наукової роботи є дослідження інформаційних потреб працівників сфери народної освіти, що були проведені у 70-80-х рр. науковцями В.В.Васильєвим, З.С.Воскресенською, Н.П.Ігумновою, Л.Я.Мехеєвою, Т.Ф.Павлик, А.Г.Стрельніковою.

Хоча наукові праці названих авторів мали, в основному, загальносоюзний характер, вони безпосередньо або опосередковано пов'язані з нашим дослідженням, а також частково висвітлюють і проблеми бібліотечної справи в Україні більш раннього періоду.

Окремі аспекти дисертаційної роботи знаходять своє відображення і в українській історіографії. Вагому теоретичну базу складають публікації відомих українських науковців, бібліотекознавців, в яких звертається увага на деякі проблеми

інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів сфери народної освіти. Так, окремі напрямки діяльності шкільної бібліотеки на допомогу вчителю-словеснику та інформаційно-бібліографічне забезпечення даної категорії читачів знайшли своє відображення у наукових дослідженнях Н.М.Реви, зокрема у монографії "Учитель-словесник і шкільна бібліотека" /К., 1969/. Бібліотекознавці В.С.Бабич і Л.В.Чепур, досліджуючи довідково-бібліографічне та інформаційне обслуговування бібліотеками педвузів специфічних споживачів /студентів, викладачів, науковців/, торкалися і такої категорії читачів, як вчителі. Питання обслуговування вчителів бібліотеками частково розглядалися і О.О.Ульяновою. Проте узагальнюючих наукових праць, присвячених комплексному вивченню інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл України на сучасному етапі, у вітчизняному бібліотекознавстві немає. Досить слабо в Україні досліджені канали зв'язку діяльності бібліотек з їх різноманітними інформаційними джерелами і споживачами педагогічної інформації, а також зміст, структура та залежність інформаційних потреб педагогічних працівників від їх стажу, якості роботи та інших факторів, які на них впливають. Відсутні роботи, в яких би узагальнювалась діяльність українських освітянських бібліотек по задоволенню інформаційних потреб вчителів загальноосвітніх шкіл в умовах становлення національної системи освіти незалежної України, зокрема, по обслуговуванню педагогічних працівників шкіл нового типу (ліцеїв, гімназій, колежів), забезпеченню нововведених предметів гуманітарного циклу тощо.

Інформаційному забезпеченню педагогічної науки і шкільної практики приділялась значна увага і за кордоном . Цікавим для нас може служити досвід інформаційно-бібліографічного забезпечення

вчителів у США, країнах Європи /Польші, Франції, Англії, Німеччини/, на Кубі та ін. з питань організації роботи центральної педагогічної бібліотеки, функціонування інформаційно-бібліотечних систем і мереж.

В Україні інформаційно-бібліографічне забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл не досліджувалось як самостійний предмет у дисертаційних працях. Разом з тим, ближче до нашої теми належить кандидатська дисертація Л.О.Черепухи, яка досліджувала бібліотечно-бібліографічне забезпечення вчителів на регіональному рівні. Для нас корисними є матеріали другого розділу по динаміці інформаційних потреб вчителів історії. Заслуговують також на увагу окремі аспекти задоволення інформаційних потреб вчителів засобами рекомендаційної педагогічної бібліографії, які висвітлені у дисертаційній роботі С.Е.Шматової. А.О.Малько у своєму дисертаційному дослідженні розробила концептуальну модель перетворення шкільної бібліотеки в шкільний бібліотечно-інформаційний центр, який покликаний забезпечувати потреби навчального закладу та педагогів у навчально-виховному процесі. Певну увагу питанням інформаційного забезпечення педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації приділила у своїй дисертації В.К.Скнар, але робота присвячена періоду 70-х років.

Таким чином, відзначаючи важливе значення вищевказаних досліджень, можна зробити висновок, що не дивлячись на широке коло наукових праць, до цього часу немає узагальнюючих робіт, в яких би розглядались питання інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів в сучасній Україні. У бібліотекознавстві ще не склалась цілісна єдина система науково обгрунтованих уявлень з даного питання. Недостатня розробленість проблеми спонукала автора зосередити увагу саме на цій темі.

Мета - простежити інформаційно-бібліографічне забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл в Україні, обгрунтувати шляхи його удосконалення на сучасному етапі.

Основні завдання дисертаційного дослідження:

- вивчити історичний аспект становлення інформаційно-бібліографічного забезпеченя вчителів загальноосвітніх шкіл України;
- визначити місце і роль бібліотек у структурі професійної діяльності вчительства;
- проаналізувати інформаційні потреби вчителів і фактори, що на них впливають;
- сформулювати шляхи підвищення ефективності використання бібліографічної інформації і подальшого удосконалення системи інформаційно-бібліографічного забезпечення педагогічних кадрів.

Методологічна та теоретична база.

Для обгрунтування теоретичних, методологічних і методичних основ дослідження широко використано наукові праці українських бібліотекознавців: А.С.Чачко, М.С.Слободяника, К.Т.Селіверстової, Н.М.Реви та ін. Під час дослідження особлива увага приділялась роботам спеціалістів у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства та інформатики, що висвітлювали окремі аспекти проблемного пошуку. Зокрема, методика і методологія інформаційних потреб мала місце у роботах І.Ф.Александрова, І.К.Кірпічової, С.Д.Коготкова, Е.М.Колтипіної, Д.Е.Шехуріна. Враховуючи інтегративний аспект теми, автор спирався на праці українських та зарубіжних вчених, що покладені в основу національної програми інформатизації - Г.Г.Воробйова, Р.С.Гіляревського, В.М.Глушкова, Ю.М.Каніпіна, О.І.Михайлова, О.Д.Урсула, О.І.Чорного та інших.

У дисертації було використано комплекс загальнонаукових і соціологічних **методів**: історико-генетичний - для вивчення теорії і

практики інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів; системний - для аналізу системи бібліографічних посібників педагогічної тематики і при обґрунтуванні місця та ролі бібліотек в інформаційно-бібліографічному забезпеченні вчителів загальноосвітніх шкіл; структурно-функціонального підходу - при обґрунтуванні моделі центру інформаційно-бібліографічного забезпечення педагогічних кадрів; соціологічний - спостереження, інтерв'ю, опитування з метою вивчення інформаційних потреб вчителів; контент-аналіз опублікованих та архівних джерел; аналізу та синтезу - при узагальненні досвіду.

Джерельну базу дослідження склали матеріали фондів бібліотек: Національної бібліотеки України ім.В.І.Вернадського, Національної Парламентської бібліотеки України, Державної історичної бібліотеки України, Київської Центральної освітянської бібліотеки, бібліотеки Київського державного інституту культури, Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім.М.Островського, ряду районних, міських ЦБС, шкільних бібліотек та ін.

У ході дослідження використовувались також матеріали з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади України, Центрального державного історичного архіву України та Державного архіву Київської області; поточних архівів Міністерства культури і мистецтв України, ряду обласних управлінь, районних відділів освіти, культури, інститутів удосконалення вчителів.

Емпіричну базу роботи склали матеріали експерименту по анкетуванню вчителів-читачів Центральної освітянської бібліотеки м.Києва, м.Хмельницького, Хмельницької області з метою вивчення їх інформаційних потреб. Також проводилось опитування бібліотечних працівників на базі постійно діючого семінару при Хмельницькому інституті удосконалення вчителів.

Крім того, базою дослідження стали нормативні документи з бібліотечної справи, освіти та інформатики, наукові розробки, статистичні матеріали, результати соціологічних досліджень, літературні джерела та періодичні видання.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній проаналізовано сучасний стан інформаційно-бібліографічного забезпечення потреб вчителів загальноосвітніх шкіл в Україні, виявлено фактори, які впливають на формування їх професійних інформаційних потреб. У дисертації розкриваються структурно-функціональні умови удосконалення інформаційної роботи бібліотек з учителями-читачами. Новим є і те, що у науковий обіг введено значну кількість раніше не досліджених архівних матеріалів становлення та розвитку освітянських бібліотек України; за статистичними даними зроблено порівняльні таблиці та схеми. Автором запропоновано власну модель побудови інформаційного центру по забезпеченню професійних потреб вчителів шкіл.

Практичне значення даного досліження полягає в тому, що у дисертації містяться конкретні рекомендації щодо удосконалення організації, збагачення змісту і методики роботи бібліотек по обслуговуванню педагогічних працівників у нових суспільних умовах.

Матеріали дисертаційної роботи також можуть бути використані вченими, студентами, бібліотечними працівниками, вчителями у їх науковій, педагогічній та бібліотечній діяльності , при подальшій розробці цієї теми, зокрема при створенні спецкурсів, курсів за вибором, для проведення лекційних та семінарських занять з підготовки бібліотечних фахівців.

Апробація роботи. Основні положення дисертації апробовані на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Бібліотека і бібліотечна професія в умовах інформатизації суспільства" (Київ,

1993), науково-практичній конференції, присвяченій 500-річчю м.Хмельницького (Хмельницький, 1993), звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів факультету бібліотечно-інформаційних систем КДІК (1994), науково-практичній конференції Академії педагогічних наук України "Школа майбутнього. Якій їй бути?" (Київ, 1994), на обласному семінарі методистів по бібліотечних фондах рай(міськ) методкабінетів, керівників районних(міських) постійно діючих семінарів шкільних бібліотекарів з питань пропаганди книги як засобу формування особистості вчителя і учня (Хмельницький, 1994), на міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 1000-літтю м.Полонного Хмельницької області (Полонне, 1995) та на міжнародній науковій конференції "Бібліотека у демократичному суспільстві" (К.,1995).

На захист виносяться такі положення:

1. Створення власної національної системи освіти незалежної України ставить перед бібліотекою нові вимоги сучасного інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів засобами бібліотечно-бібліографічної роботи.

2. Для задоволення професійних інформаційних потреб вчителів загальноосвітніх шкіл використовуються одночасно бібліотечні фонди бібліотек різних типів, видів і відомчої належності. Однак, у досліджуваний період немає належної узгодженості дій в роботі між державними і спеціальними педагогічними бібліотеками, що негативно впливає на доведення до освітян відповідної літератури. Досягнення позитивного результату може бути лише на міжвідомчій основі бібліотек, діяльність яких буде підпорядкована спільній меті - забезпечувати оперативною і повною інформацією педагогів. У зв'язку з цим взаємодія діяльності бібліотек, що обслуговують

вчителів, стає об'єктивною і обов'язковою організаційною умовою.

3. Основні шляхи удосконалення інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл складають: створення єдиного інформаційного центру по координації діяльності мережі бібліотек різної відомчої належності та галузевих інформаційних центрів, які організаційно узгоджені в систему з метою надання гарантованого комплексу інформаційних послуг, вироблення інформаційних продуктів для забезпечення потреб вчителів; підвищення професійного рівня бібліотечних працівників, бібліографічна орієнтація вчителів, створення автоматизованої інформаційно-бібліографічної системи; застосування найсучасніших технічних засобів задоволення інформаційних запитів вчителів-читачів.

Структура дисертації підпорядкована логіці дослідження, предмету дослідження, його меті і завданням. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення, викладено основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі - "Становлення освітянських бібліотек в Україні та їх роль в удосконаленні навчального процесу" досліджується проблема взаємозв'язків бібліотек і шкіл з часів їх виникнення по сьогодення, узагальнюється історична обумовленість досвіду інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів в Україні, розкриваються особливості його виникнення і розвитку,

оцінюється його колишній стан, аналізуються тенденції та особливості цього процесу. Наводяться статистичні дані щодо мережі шкіл і бібліотек, книжкового фонду та кількості читачів, рівня освіти та інформаційного забезпечення на різних етапах історичного розвитку.

У розділі показано, що становлення системи інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл в Україні було відображенням як історії бібліотечної справи України, так і тих історичних подій, що відбувались у державі. Також еволюція його рівня, змісту, форм і методів йшла у відповідності з конкретно-історичними завданнями народної освіти.

Аналізуючи стан роботи бібліотек з вчителями на тлі історичного розвитку країни, чітко прослідковується тенденція утвердження бібліотеки як невід'ємної частини в організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах, головного постачальника педагогічної інформації для педагогів та учнів. Ще з часів Київської Русі, виникненням і подальшим розвитком шкіл і бібліотек /за джерелами перші бібліотеки утворились в XI ст./, між ними встановлюються і поступово розвиваються зв'язки, які тривалий час знаходились лише на рівні бібліотечного забезпечення вчителів існуючих шкіл.

Як показали дослідження бібліотекознавців, важливою віхою у розвитку бібліотечної справи України був період кінця XVI - першої половини XVIII ст., з появою братських шкіл, друкарень, бібліотек при них, які вже призначались переважно для навчальних цілей, відігравали значну позитивну роль у справі становлення та розповсюдження шкільництва.

У розділі акцентується увага на діяльність бібліотек Києво-Могилянської Академії, колегії ім. Павла Галагана /XVII-XVIII ст./;

публічних, безкоштовних народних, університетських, гімназичних і спеціальних освітянських бібліотек /перша половина XIX ст./ по інформаційному забезпеченню потреб вчителів в організації навчального процесу. Про відкриття центральних учительських бібліотек свідчить "Проект положения о центральных учительских библиотеках" /1880 р./.

Разом з тим зроблено висновок, що лише з появою і розвитком педагогічної бібліографії у другій половині XIX ст. з'являється інформаційно-бібліографічне забезпечення вчителів з боку бібліотек. Бібліографічна продукція з педагогіки та народної освіти була представлена спочатку в універсальних посібниках, рекомендаційних списках на сторінках періодичних видань, педагогічних календарях. Детальний перегляд і вивчення документальних джерел, періодики, архівних матеріалів дали можливість виявити, що найбільшу увагу бібліографуванню педагогічної літератури приділяли "Список книг, одобренных комитетом грамотности", педагогічні журнали: "Учитель" "Детское чтение"; "Журнал Министерства народного просвещения", "Русское слово", "Вестник воспитания" та ін. Пізніше, на початку XX ст., бібліографічні матеріали педагогічної тематики друкували часописи "Промінь", "Педагогический журнал учащихся народных школ", "Полтавский учебник", в яких вже були введені спеціальні бібліографічні рубрики, що відображали нову педагогічну літературу. Основне місце тут посідали бібліографічні огляди та повідомлення про навчально-методичні та наукові видання з питань народної освіти.

Аналіз бібліографічної продукції, що виходила в Україні в різні часи, показав, що відбувалося постійне розширення її видів, які удосконалювались до грунтовних педагогічних бібліографічних покажчиків поточного та ретроспективного напрямку. Але все ж

таки вона відображала вплив пануючої ідеології та історичні події кожного періоду.

У розділі дисертантом прослідковано також тенденцію поєднання праці бібліотекаря і педагога на певному історичному етапі, що свідчило про злиття педагогічної та бібліографічної діяльності і мало позитивне значення в організації інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів шкіл.

Детально автор аналізує діяльність бібліотек щодо інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл України у радянські часи. Особливим етапом у розвитку взаємозв'язків навчальних закладів і бібліотек він вважає вік "інформаційного вибуху". Це поставило нові вимоги перед бібліотеками як інформаційними центрами, осередками просвіти. Також проаналізовано досвід інформаційного забезпечення педагогічної науки та шкільної практики за кордоном у цей період з метою його можливого використання в Україні.

Зроблено висновок, що на кінець 80-х років у колишньому Радянському Союзі вже існувала певна система освітянських бібліотек, які здійснювали обслуговування вчителів. Разом в тим, рівень інформаційно-бібліографічного забезпечення педагогів шкіл залишався недостатнім. У дисертації визначено причини такого стану. Серед них: централізоване керівництво бібліотеками в умовах тоталітарної системи, за час якої втрачено, знищено, розпорошено безліч національно-історичних видань, багато з яких знаходились у спецхранах; обмежене фінансування бібліотечних закладів з боку держави; вплив русифікаторської політики на розвиток шкільництва та бібліотек; заідеологізований зміст бібліографічної продукції та ін.

У другому розділі - "Задоволення професійних інформаційно-бібліографічних потреб вчителів загальноосвітніх шкіл України на

сучасному етапі" на основі всебічного аналізу документальних матеріалів, наукової літератури з проблеми, проведеного соціологічного дослідження вивчено інформаційно-бібліографічне забезпечення професійних потреб педагогів в умовах незалежності та національного відродження України.

Виявлено, що на формування змісту інформаційних потреб вчителів впливає ціла низка факторів, серед яких - соціально-демографічні , зміст предмету, що викладається, додаткові обов'язки вчителів, специфіка різноманітних видів занять, позакласна і позашкільна виховна робота, самоосвіта вчителя, рівень інформаційної культури. Демократизація, гуманізація та гуманітаризація освіти, що відбувається у сучасній Україні, а саме: створення на рівноправній основі альтернативних педагогічних структур, мережі шкіл нового типу /гімназій, ліцеїв, колежів, авторських і приватних шкіл/, корінні зміни у навчальному процесі сучасної школи, введення нових предметів гуманітарного циклу, перехід на державну мову викладання, відродження мови і культури національних меншин - все це ставить нові завдання щодо оперативного інформування вчителів загальноосвітніх шкіл України.

У дисертації характеризуються такі елементи вивчення інформаційних потреб вчителів у процесі становлення національної освіти незалежної України:

1. Споживачі інформації загальноосвітньої школи.

2. Документальні потоки, які необхідні для навчально-виховного процесу.

3. Бібліотеки різних типів, які є єднальною ланкою між споживачами інформації /вчителями/ з одного боку, і необхідними інформаційно-бібліографічними матеріалами - з іншого.

Для зручності виявлення інформаційних потреб дисертант

об'єднав усіх педагогічних працівників у групи з подібними ознаками (директор, заступник директора по навчальній роботі, організатор позакласної і позашкільної виховної роботи, вчителі-предметники, вчителі початкових класів, класні керівники, вихователі продовженого дня), з метою використання цієї класифікації для ефективного задоволення цих потреб і раціонального використання бібліотечних закладів, а також для подальшого їх удосконалення. Вплив факторів на формування запитів освітян показано на прикладі вчителів української мови та літератури.

У розділі автор обгрунтовує, що потреби вчителів загальноосвітніх шкіл визначають систему інформаційно-бібліографічного забезпечення, яка складається з поточної та ретроспективної інформації науково-допоміжного і рекомендаційного характеру.

Аналізуючи стан бібліографічних ресурсів педагогічної тематики, автор вважає, що позитивним явищем є випуск у 1992-1995 рр. бібліографічного покажчика "Українська педагогічна бібліографія". Дослідження діяльності бібліотек щодо довідково-бібліографічного апарату дає змогу констатувати, що у каталоги та картотеки включені нові рубрики з питань національної освіти, нововведених навчальних курсів українознавчого характеру, також створені тематичні картотеки на допомогу вчителям-предметникам.

Разом з тим відзначається, що існує ряд проблем у бібліографічному інформуванні, які пов'язані, по-перше, з кризою фінансування у державі; по-друге, з порушенням економічних, інформаційних зв'язків з країнами колишнього Радянського Союзу; по-третє, з труднощами у книговидавничій справі.

Характеризуючи діяльність бібліотек різних типів на сучасному

етапі, дисертант зазначає, що інформаційно-бібліографічним забезпеченням займаються бібліотеки системи Міністерства культури і мистецтв України та Міністерства освіти України. Автором запропоновано систему освітянських бібліотек, яка повинна включати наступні рівні: державний, регіональний, обласний, низовий. Важливим осередком серед них є заснування Центральної освітянської бібліотеки, яка в майбутньому має стати науковим, організаційно-методичним, координаційнім центром для мережі бібліотек, що займаються обслуговуванням педагогічних працівників. На регіональному рівні існує лише обласна Львівська наукова педагогічна бібліотека. Інші освітянські бібліотеки /бібліотеки інститутів удосконалення вчителів, педагогічних вузів і училищ, науково-дослідних педагогічних інститутів та ін./ входять до складу різних навчальних закладів і сприяють вдосконаленню учбового процесу в умовах національно-культурного відродження України.

Досліджуючи систему педагогічних бібліотек, автор вважає за необхідне зосередити увагу на діяльності шкільної бібліотеки, яка знаходиться безпосередньо за місцем роботи вчителів і є базовою для задоволення їх інформаційних потреб та запитів. Однак стан інформаційного забезпечення у шкільних бібліотеках залишається недостатньо задовільним, що підтверджують і результати нашого анкетування.

Автором було проведене у 1993-1995 роках соціологічне дослідження по вивченню інформаційних потреб вчителів загальноосвітніх шкіл. Дослідженням були охоплені вчителі шкіл м.Києва, м.Хмельницького, Хмельницької області /143 чол./. Також проводилось опитування бібліотечних працівників при Хмельницькому інституті удосконалення вчителів /25 чол./.Основними методами були анкетування, інтерв'ювання, аналіз

читацьких формулярів вчителів-читачів Центральної освітянської бібліотеки, бліц-опитування. Анкетним шляхом вивчено широке коло питань: канали та джерела отримання вчителями необхідної інформації про літературу, мотиви користування бібліотеками різних типів, ступінь використання літератури із книжкового фонду, ставлення до видів вторинної інформації, рівень бібліотечно-бібліографічної підготовки і т.ін. Результати опитування дали змогу отримати уявлення про вчителів як самостійну категорію читачів та виявити умови ефективного задоволення їх інформаційних потреб. За підсумками соціологічих досліджень було складено 14 таблиць та 4 схеми.

У розділі визначено завдання, що стоять перед сучасними бібліотеками України по удосконаленню інформаційно-бібліографічного забезпечення вчительства. Це якісне вивчення інформаційно-бібліографічних потреб вчителів і способів їх задоволення, своєчасне їх забезпечення новими методичними посібниками, дидактичним та роздатковим матеріалом, раціональне формування бібліотечних фондів з урахуванням потреб школи, удосконалення довідково-бібліографічного апарату, створення поточних і ретроспективних бібліографічних посібників, які б охоплювали нововведені предмети гуманітарного циклу.

Дослідивши сучасний стан бібліотечної справи в Україні, автор дійшов висновку, що на сьогодні інформаційно-бібліографічне забезпечення вчителів, як відповідна сучасним вимогам система ще не сформувалась. З цим пов'язано ряд проблем та труднощів, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. До об'єктивних факторів відносяться: фінансова та економічна криза у державі, значно знижений і обмежений випуск спеціальної педагогічно-значимої для вчителів шкіл літератури, відсутність необхідної

кількості підручників і методичних розробок рідною мовою, брак бібліографічних матеріалів на допомогу вчителям-предметникам; відсутність належної концепції та прогнозних розробок. Суб'єктивними причинами є: стереотипи педагогічного мислення, низький професійний рівень багатьох бібліотечних працівників, недостатній або зовсім відсутній рівень бібліографічної орієнтації вчителів шкіл, низька інформаційна культура значної частини педагогів і бібліотекарів, байдужість зі сторони відповідних державних установ та ін.

У третьому розділі - "Шляхи удосконалення інформаційно-бібліографічного забезпечення педагогічних працівників загальноосвітніх шкіл України" розроблено перспективні напрямки та заходи щодо формування системи інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів, визначено мету, наукові основи та методи становлення системи, її організаційні форми.

На основі всебічного дослідження структури мережі бібліотек різних типів, бібліотечного обслуговування та задоволення інформаційних потреб педагогічних працівників навчальних закладів автор запропонував власну модель створення центру системи інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл сучасної України, розробив схему його діяльності. Виявлено найбільш вагомі умови для створення такого центру, до яких відносяться: мережа бібліотек та інформаційних центрів в галузі освіти, проблемно-орієнтовна база знань, організація доведення інформаційних продуктів і послуг, постійне вивчення інформаційних потреб вчителів шкіл. Базою для створення інформаційного центру можуть служити на державному рівні - Центральна освітянська бібліотека, на регіональному рівні - бібліотека інституту удосконалення вчителів. Найперспективнішим,

на нашу думку, є створення базових центрів регіонального /обласного/ рівня. Доцільніше буде покласти обов'язки інформаційного центру бібліотеці інституту удосконалення вчителів, яка за своєю типовою приналежністю є спеціальною педагогічною бібліотекою, що покликана задовольняти фахові потреби вчителів і має працювати в тісному контакті з бібліотеками та іншими інформаційними центрами.

Вважаємо, що робота центру повинна зосереджуватись на інформаційно-методичному, консультаційному та маркетинговому рівнях щодо координації діяльності бібліотек різної відомчої належності по інформаційно-бібліографічному забезпеченню вчителів та виконанню різноманітних послуг для школи з метою її перетворення в інформаційне середовище.

В цілому, за підсумками дисертаційного дослідження, інформаційний центр разом з мережою бібліотек, вивчаючи інформаційні потреби вчителів загальноосвітніх шкіл, повинен надавати "гарантований комплекс інформаційних послуг" у процесі розвитку інформаційних технологій та створення необхідних умов.

Іншим шляхом удосконалення системи інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів є підвищення рівня їх бібліографічної орієнтації. Автор пропонує конкретні заходи щодо впровадження спеціальних бібліографічних курсів з підготовки та перепідготовки як бібліотечних працівників, так і вчителів загальноосвітніх шкіл, оскільки дослідження виявило низький рівень бібліографічної культури частини вчительства. Дисертантом розроблено тематичний план і програму підвищення бібліотечно-бібліографічних знань та інформаційної культури для слухачів інститутів удосконалення вчителів.

У розділі зосереджено також увагу на необхідності створення

автоматизованої інформаційно-бібліографічної системи, застосування найсучасніших технічних засобів задоволення інформаційних запитів вчителів, забезпечення їх доступу до електронних каталогів та експрес-інформації про нову літературу.

Таким чином, об'єднуючи спільні зусилля бібліотеки та педагогічного колективу на основі комп'ютеризації та автоматизації інформаційно-бібліографічних технологій, дисертант дійшов висновку, що можна змінити певну психологію не тільки деяких застарілих підвалин народної освіти, але й всієї бібліотечної справи України в умовах державотворення.

У висновках підведено підсумки з основних проблем дисертаційного дослідження. Виходячи з того, що на сьогодні в Україні система інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів знаходиться у процесі становлення, у роботі сформульовані рекомендації державним органам, бібліотекам різних типів, навчальним закладам щодо створення цієї системи та її удосконалення у майбутньому. Найбільш важливими з них вважаємо:

- **Міністерству культури і мистецтв України та Міністерству освіти України** доцільно було б на державному рівні розробити пакет законодавчих актів і програм щодо інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл України, створити інформаційний центр по забезпеченню потреб вчителів. На сьогодні вже назріла необхідність координації діяльності бібліотек всіх міністерств і відомств України, що мають бути підпорядкованими основній меті - інформаційно-бібліографічного забезпечення педагогічних працівників.

- **Державним і педагогічним бібліотекам** необхідно більш раціонально використовувати ресурси бібліотек по задоволенню

інформаційних потреб вчителів загальноосвітніх шкіл; впроваджувати нові форми і методи підвищення фахових знань педагогів; вивчати ринок інформаційних послуг державних організацій та комерційних структур, налагоджувати з ними зв'язки, укладати контракти та угоди; вивчати маркетинг у бібліотечній справі, застосовувати рекламу; налагодити систематичний випуск поточних та ретроспективних бібліографічних покажчиків, які відбивали б весь спектр сучасної вітчизняної та зарубіжної літератури з педагогіки;

- **Вищим і середнім спеціальним навчальним закладам культури** потрібний, на думку автора дослідження, якісно новий рівень підготовки бібліотекаря, перетворення його на бібліотечно-інформаційного фахівця. З цією метою необхідно запроваджувати курси з історії інформаційної культури взагалі та бібліографічної зокрема, підвищувати комп'ютерну та інформаційну обізнаність фахівців, формувати вміння знаходити інформацію в базах даних країн світу. Студентам бібліотечних факультетів доцільно надавати університетську освіту, як це робиться за кордоном, або відкривати спеціальні кафедри в інститутах культури для одержання диплому "педагог-бібліотекар".

- **Педагогічним вузам та інститутам удосконалення вчителів** потрібно звернути увагу на підготовку і перепідготовку вчителів щодо їх бібліографічної орієнтації, оскільки вчитель повинен володіти бібліотечно-бібліографічними вміннями і навиками, швидко орієнтуватись у великому потоці літератури, знаходити необхідний матеріал для удосконалення своєї педагогічної майстерності.

Вирішення усіх поставлених завдань потребує тривалого часу, фінансової підтримки з боку держави і приватних комерційних структур, зміни психології бібліотечних працівників і вчителів шкіл.

Підсумки дослідження переконують про досягнення позитивних результатів щодо інформаційно-бібліографічного забезпечення вчителів загальноосвітніх шкіл незалежної України, а також можливості його подальшого удосконалення.

Основний зміст дисертації викладено в наступних публікаціях автора:

1. Бібліотеки в системі народної світи //Бібліотека у демократичному суспільстві: Збірник матеріалів Міжнарод. наук. конференції 21-23 листопада, 1995 р., м.Київ. - К., 1995.-С.30-32.
2. Бібліотеки Полонського району на допомогу вчительству //Полонному - 1000 років: Матеріали міжнародної наукової конференції, 15-17 червня 1995 р., м.Полонне.- Полонне, 1995.- С.227-229.
3. Діяльність бібліотек в інформаційному обслуговуванні вчителів //Збірник статей аспірантів Київського державного інституту культури /Випуск 2/.- К., 1995.- С.150-155.
4. Інформаційно-бібліографічне забезпечення вчителів у школі майбутнього //Барви творчості: Науково-методичний збірник за ред. І.Г.Єрмакова.- К., 1995.- С.238-239.
5. Роль бібліотеки у підвищенні педагогічної майстерності вчителів //Тези XXV звітної наук. конф. професорсько-викладацького складу і аспірантів ф-ту бібліотечно-інформаційних систем за 1993-1994 навч. рік.- К., 1994.- С. 57-58.

Черная О. Н. Информационно-библиографическое обеспечение учителей общеобразовательных школ в Украине.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 07.00.08 - книговедение.

библиотековедение и библиографоведение. Киевский государственный институт культуры. Киев, 1996.

В диссертации прослеживается становление и развитие педагогических библиотек в Украине со времени их возникновения до наших дней. Проведен комплексный анализ состояния информационно-библиографического обеспечения учителей общеобразовательных школ в условиях независимости Украины. Автором разработаны рекомендации по формированию и усовершенствованию системы педагогических библиотек, предложена модель информационного центра по обеспечению профессиональных потребностей учителей на современном этапе.

Ключові слова: освітянські бібліотеки, інформаційно-бібліографічне забезпечення, інформаційні потреби, бібліографічна продукція, вчителі загальноосвітніх шкіл.

Olga N. Cherny. Informational and bibliographical support for teachers of the general education secondary schools in Ukraine.

This is a thesis to seek for a master's degree of pedagogy under the specialization № 070008 - book's registration, librarianship, bibliography. The Kyiv State Institute of Culture. Kyiv, 1996.

The thesis takes up the creation and development of pedagogical libraries in Ukraine from the inception up to the present day.

The thesis brings about the complex analysis of info-bibliographical support for teachers of the general education secondary schools in the independent Ukraine.

The author comes out with the recommendations as to how to set up and develop the system of pedagogical libraries, and puts forward the

model information center, designed to meet the professional needs of the teachers of the general education secondary schools in modern Ukraine.

Друк. ІПК ПК. Зам. 110 Тир. 100